

Budapesti Levéltári Mozaikok

2024/8. szám

DOI: [10.56045/BLM.2024.8](https://doi.org/10.56045/BLM.2024.8)

ISSN: 2939-6921

URL: <https://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2024/07/19/leveltari-mozaikok-101/>

HIDVÉGI VIOLETTA

Egy életút állomásai – Kétszáz éve született báró Podmaniczky Frigyes *1. rész*

Podmanini és aszódi báró Podmaniczky Frigyes, az egyik legrégebbi trencsényi nemesi család leszármazottja Pesten született 1824. június 20-án. A fiatalember a pesti evangélikus gimnázium elvégzése után Késmárkon jogot hallgatott. 1845–46-ban európai tanulmányutat tett barátjával, Prónay Józseffel. 1847-ben Kossuth Lajos választási kortese. A szabadságharcban a világosi fegyverletételig a Károlyi-huszárezredben küzdött. Az 1850-es években a báró a sportban és az irodalomban talált menedéket. A Protestáns párt elleni harc aktív résztvevője. 1860-tól 1873-ig felügyelőként szolgálta az evangélikus egyházat. 1861-től 1906-ig országgyűlési képviselő. Az 1875-ben létrejött Szabadelvű párt egyik vezéralakja.

Kulcsszavak: *Podmaniczky Frigyes, Podmaniczky család, Hunfalvy Pál, Prónay József, szabadságharc, Alföldi Vadásztársulat, Akadémia, evangélikus felügyelő, politikus*

Podmanini és aszódi báró Podmaniczky Frigyes, az egyik legrégebbi trencsényi nemesi család leszármazottja Pesten született 1824. június 20-án.¹ A család a 18. század közepétől egyre nagyobb befolyással rendelkezett. Podmaniczky Jánost (1718–1786) és testvérét, Sándort (1723–1786) 1782-ben II. József bárói rangra emelte, az aszódi birtok is ekkor került a család tulajdonába. Sándor és Jeszenák Éva Zsuzsanna (1735–1808) gyermekeként született Podmaniczky Károly (1772–1833), Frigyes édesapja.² Károly a selmecbányai akadémián bányamérnökként végzett, majd szakmai ismeretei bővítésére Németországba utazott, ahol a kor vezető tudósaival, íróival – többek közt Goethével (1749–1832) és Schillerrel (1759–1805) is – találkozott. A művelt báró Julie von Charpentier (1776–1811) személyében feleséget is itt talált magának, ő azonban 1811-ben gyermekágyi lázban Aszódon elhunyt, házasságukból nem maradt élő leszármazott. Az özvegy egy év múlva Drezdában újra megházasodott. Második felesége, Elise von Nostitz und Jänkendorf (1788–1853) egy szász politikus és irodalmár lánya volt. Kapcsolatukból hét gyermek született, közülük négy élte meg a felnőttkort: Júlia Eliza (1813–1893) Jósika Miklósné, Eliza Júlia (1820–1869) Majthényi Péterné, Frigyes (1824–1907) és Ármin (1825–1886). A család Aszódon és Pesten élt, amennyire lehetett nyugati minta szerint. Otthon németül beszéltek, mivel ez a nyelv uralta a korabeli pesti érintkezést, így nem okozott gondot ennek kizárólagos használata. Károly 1819-től Pest megyei táblabíró, 1826-tól az evangélikus egyház dunántúli egyházkerületének főfelügyelője. A mélyen hívő férfi türelmes volt a másvallásúakkal. Fia így emlékezett meg róla: „*Tudományos műveltsége, emberszeretete s finom magatartása következtében feltűnő kedvelt egyén volt, különösen a polgárok, mesteremberek s jobbágysági körében.*”³

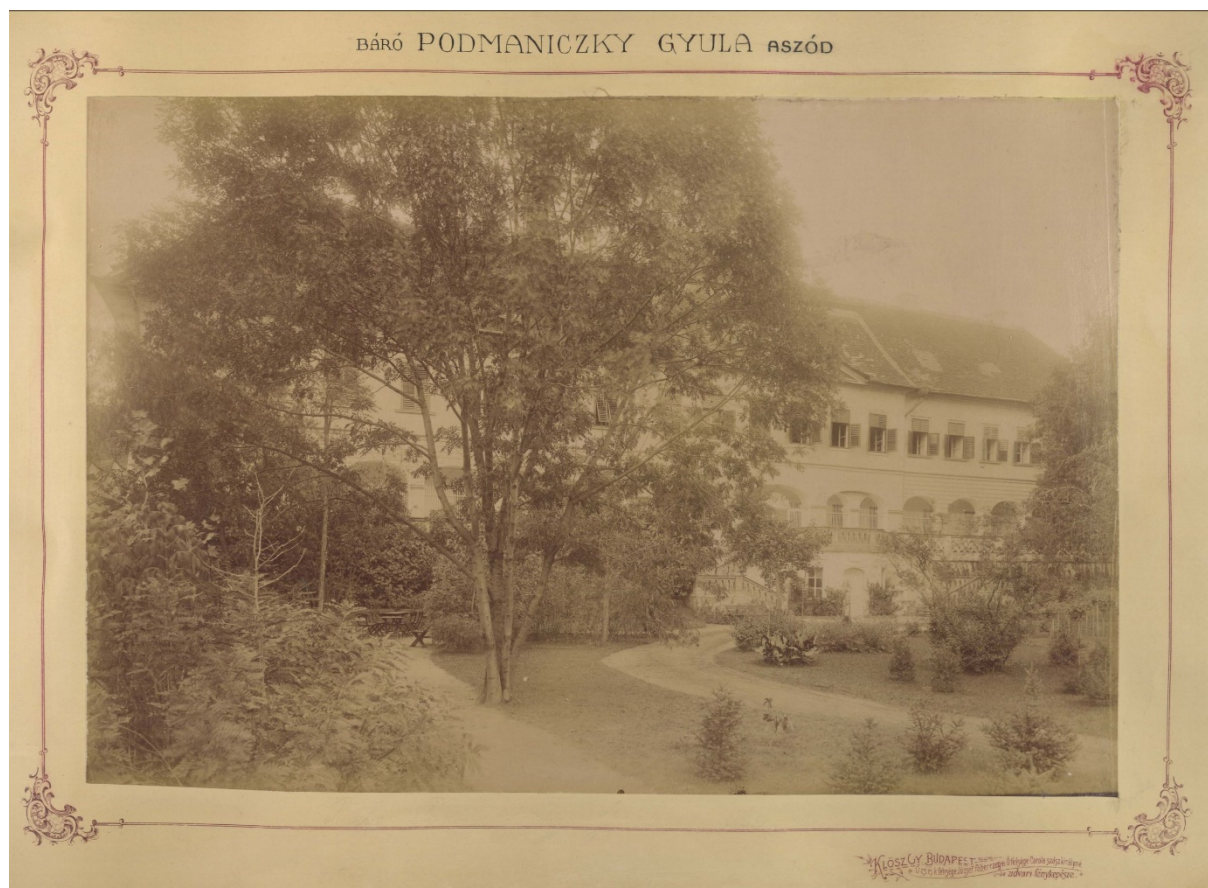
1. kép. Anton Einsle (1801–1871): Podmaniczky Károly.
(Evangélikus Országos Múzeum EOM–V–1997.251.1.)

¹ „Én Budapesten, 1824 június havában születtem, a hajdani czukor-, most gróf Károlyi utczában, azon még most is létező két emeletes házban, mely a reáltanoda szomszédságában áll s a gr. Károlyi-kertre bír kilátással.” Naplótöredékek I. 18. V. Ferenczy István utca 12.

² Papp 2017. 91, 98, 101.

³ Naplótöredékek I. 8. p.

Podmaniczky Frigyes kilenc éves korában elvesztette édesapját, akinek utolsó intézkedései közé tartozott, hogy fiai mellé Hunfalvy Pált⁴ (1810–1891) fogadta nevelőnek. „Nagy szerencse volt az, reánk fiúgyermekre nézve [...]. Ez által legalább egy irányban, bizonyos megnyugvás lőn előidézve, mert egy komoly, mindenki által dicsért férfinak belépése a családba akkor, midőn a családfő megszűnik lenni, bizonyára csakis megnyugvást szülhet.”⁵ Hunfalvy Aszódon és Pesten is több hónapot töltött együtt a családdal, segítette az özvegyet a fontos döntések meghozatalában. „Büszkén vallom, hogy gyermekkoromban tanultam meg dolgozni, illetőleg folyton foglalkozni, de egyszersmind kedélyesen mulatni is; e két akkor elsajátított tulajdont megtartottam mindvégig.”⁶

2. kép. Klöss György: A Podmaniczky-kastély, 1895–1899. (BFL XV.19.d.1. 12.069)

1834 szeptemberében Ármin öccsével Hunfalvy felügyelete alatt Miskolcra kerültek magyar szót tanulni. Frigyes báró középiskolai tanulmányait a pesti evangélikus gimnáziumban végezte, utána a késmárki evangélikus főiskolán jogot hallgatott, ahova 1842-ben Hunfalvyt

⁴ Jogász, néprajzkutató, nyelvész. 1848–1849-ben parlamenti képviselő. A Habsburg-ház trónfosztását és az ország függetlenségét kinyilvánító debreceni országgyűlés jegyzője. Tettéért halálra ítélték, de kegyelmet kapott. 1851-től a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárosa. A finnugor nyelvrokonság elméletének egyik kidolgozója. A *Nyelvtudományi Közlemények* folyóirat alapítója.

⁵ Naplótöredékek I. 100. p.

⁶ Uo. 80. p.

választották jogtudománytanárnak.⁷ Az 1843/44. évi országgyűlésen Ráday Gedeon⁸ (1806–1873) megyei követ írnoka, majd rövid ideig Pest megye aljegyzője volt. 1845. március 19-én európai tanulmányútra indult barátjával, Prónay Józseffel⁹ (1821–1884). Drezda, Lipcse, Köthen érintésével érkeztek Berlinbe, ahol a helyi egyetemen előadásokat hallgattak. „Ezen egy évi egyetemen való tartózkodásnak sem célját, sem hasznát nem voltam képes belátni, hisz nem tudóst akartam magamból faragni, hanem egy sokat látott, sokat tapasztalt, élményei által gyakorlatilag képzett, az emberekkel s életviszonyokkal jól elbánni tudó emberré óhajtottam válni...” – írja Naplótöredékek című önéletrajzi munkájában. Ekkor még politikai pályát jövendölt magának, ha pedig ez nem sikerülne, rendelkezzen olyan tulajdonságokkal, amelyekkel felvértézve a későbbiekben „... a jég hátán is eléljen.”¹⁰ Pályafutása bizonyítja, hogy ezt a célt elérte. Valószínűleg útjuk különböző állomásain a hétköznapi életben használható izgalmas tapasztalatokkal gazdagodott. Nem szokványos utat járt be a két fiatalember. A mai Lengyelországon, Lettországon át eljutottak Oroszországba. Megnézték Szentpétervárt, Novgorodot és Moszkvát, majd svédországi és dániai kitérő után tértek vissza német területre. A báró 1846 március közepén Drezdából érkezett haza.

3. kép. Burghard: Báró Podmaniczky Frigyes. 1845-ben Berlinben készült rajz nyomán.
(Budapesti Városvédő Egyesület. Tihanyi Károly felvétele)

⁷ Az előljáróság „Hunfalvi Pál ügyvéd urat egyhangú fölkiáltással választá meg törvénytanonak. Hunfalvi jeles dolgozatiról ismeretes a’ haza előtt, ’s mi a’ választásnak annyival inkább örülünk, mivel az ifjúság lelkes tanitót, emberbarátot ’s polgárt fog benne találni, ’s példája ’s tanácsadása által illőleg tudja mérsékelni az ifjúkornak néha korlátlan tulcsapó lángját.” Sz. N. (Podmaniczky Frigyes?) Pesti Hirlap, 1842. június 21. Vidéki Levéltárca. 515. p. Vö. Naplótöredékek I. 295. p.

⁸ Ráday a pozsonyi tanulmányai után Pesten jogot végzett. Az 1825-ös országgyűlés felsőházában távollévő apját képviselte, majd Pest vármegyében teljesített szolgálatot. 1847-ben kiállt Kossuth követévé választása mellett. 1848-ban a főrendiház szabadelvű tagja, helyettes főlovászmester, Nógrád vármegye főispánja. A szabadságharc után két évi várfogságra ítélték, de kegyelemet kapott. 1854-től a Nemzeti Színház igazgatója.

⁹ Prónay később részt vett a szabadságharcban, utána rendőri felügyelet alatt állt, de 1850-ben amnesztiát kapott. 1861-től a Határozati, majd 1865-től a Balközép Párt tagjaként képviselő. 1880. június 11-től belügyi államtitkár.

¹⁰ Naplótöredékek II. 89.

Egy év múlva Podmaniczky Frigyes már Kossuth Lajos (1802–1894) Pest megyei követévé választásáért kampányolt.

4. kép. A Nemzeti Múzeum előtt 1847. október 17-én vonuló kortesek díszmenete. Frigyes báró a zászlót tartó lovas mögött fekete öltözetben, árvalányhajas kalapban lovagol.
(MNM TK Grafikai Gyűjtemény ltsz. 71.69)

A választási sikerben Batthyány Lajos gróf (1807–1849) mellett oroszlánrésze volt Podmaniczky Frigyesnek. Szervezőkészségével, ékes szónoklataival és anyagi támogatásával járult hozzá a győzelemhez. A báró 1847 december elején a pozsonyi országgyűlés felsőházában merész beszédet tartott. Az események a parlamenti keretek közül azonban hamarosan a harctérre vezettek. Podmaniczky először a nemzetőrségben szolgált Pest városát. 1848 november utolsó napjaiban a gróf Károlyi István (1797–1881) által felállított huszárezred főhadnagya, majd századosa. Egységük gróf Leiningen-Westerburg Károly (1819–1849) vezérlete alatt szolgált a világosi fegyverletételig. Ezután a bárót büntetésből besorozták az osztrák hadseregbe. 1848. december 24-én távozott Pestről és 1850. július 6-án térhetett vissza a városba, majd haza Aszódra, ahol háromszor tartottak nála házkutatást. Ekkor határozta el, hogy biztonságba helyezi honvéd egyenruháját. A hatóság képviselői nem, a molyok viszont ráakadtak féltve őrzött ereklyéjére. Ezután kérte fel Than Mór¹¹ (1829–1899) honvédbajtársát

¹¹ Barabás Miklós (1810–1898) növendéke, majd a szabadságharcban Görgei Artúr (1818–1916) mellett hadifestő. A szabadságharcot követően Bécsben és Párizsban tanult. Itáliai utazása után az 1860-as évek elején tért haza. Lotz Károly mellett dolgozott a Vigadó és a Magyar Nemzeti Múzeum falfestményein. Az Operaház díszlépcsőházának alkotója.

katonai csoportok megfestésére. Ezek az akvarellek akkora sikert arattak a báró baráti körében, hogy később Lotz Károly¹² (1833–1904) keze nyomán olajfestmények készültek a témából.¹³

5. kép. Lotz Károly (1833–1904): Táborozó huszártisztek az 1849-es tavaszi hadjárat idején, 1857. (MNM TK Festménygyűjtemény ltsz. 414)

Báró Podmaniczky Frigyes a kép bal szélén ül. Lábán fehér takaró, kezében szivar. A Károlyi-huszárezred vörös zsinórozású sötétkék atilláját viseli.

Az 1850-es években a báró a sportban és az irodalomban talált menedéket. Kedvenc testgyakorlása volt a kopókkal és agarakkal puska nélkül történő vadászat, a kopászat és az agarászat. A leverett szabadságharc után báró Wenckheim Béla¹⁴ (1811–1879) kezdeményezésére alakult meg az Alföldi Vadásztársulat részvénytársasági alapon az egymással ifjú koruk óta szoros barátságot ápoló vadászok összefogására. Gróf Batthyány László (1815–1881) csákói birtokán (ma: Kondoros – Geisztcsákó) 1851 októberében tartották az első futtatást. Podmaniczky egy évvel később csatlakozott az ekkor 34 fős társasághoz.¹⁵ A csákói falkavadászat a sport és a társasági élet mellett az elit politikai összefogásának is teret adott.¹⁶

¹² A 19. századi akadémikus fal- és portréfestészet kiemelkedő képviselője. Előbb Marastoni Jakab (1804–1860) pesti festőiskolájában, majd Bécsben képezte magát. Fő műfaja a freskófestészet, melynek csúcspontja az Operaház nézőterének mennyezeti festménye.

¹³ *Vasárnapi Ujság*, 1913. április 27. 17. sz. 334. p.

¹⁴ Földbirtokos, politikus. 1848-ban Békés vármegye főispánja. Részt vett a szabadságharcban. A bukás után elmenekült, amnesztiával térhetett haza. 1867. február 20. – 1869. október 21. belügyminiszter. 1875. március 2-től október 20-ig Magyarország miniszterelnöke. 1871. május 19. – 1879. július 7. a király személye körüli miniszter.

¹⁵ Patay 2021. 36–38. p.

¹⁶ Hidvégi 2014. 111. p.

6. kép. Andrassy Manó (1821–1891): A csáki vadásztanya, 1857. (Képeslap. Magántulajdon.)

A vadászok 1857-ben egy rendkívül szép kiadvánnyal jelentkeztek: [Hazai vadászatok és sport Magyarországon](#). Az alkotók között ott találjuk Podmaniczky Frigyeset is.¹⁷ A bárót nemcsak szakcikk írására ösztönözte kedvenc sportja, hanem szépirodalmi mű is született belőle *Az alföldi vadászok tanyája* címmel.¹⁸ Podmaniczky feltehetően nevelője, Hunfalvy ösztönzésére már a negyvenes évektől írogatott.¹⁹ A késmárki magyar egyesület gyűlésein történelmi témákról tartott felolvasásokat.²⁰ Sógora, Jósika Miklós²¹ (1794–1865) is ellátta jó tanácsokkal. Mindig tartott magánál papírt és íróeszközt, ha valami használható gondolattal, eseménnyel találkozott, azt le tudja jegyezni. „Ez utóbbi szokást ezután egész életemen át minden teendőimre nézve követtem, aminek köszönhetem nagyrészen azt, hogy agyam egy fiókos szekrényhez hasonló megosztáshoz szoktatva, a legkülönbébb eszmékkal volt képes párhuzamosan s egymást nem zavarva foglalkozni.”²² A későbbiekben nagy szüksége lesz erre a munkamódszerre szerteágazó teendőinek átlátásában. Podmaniczky Frigyes 1859. december 16-án az Akadémia levelező tagjának választották irodalmi munkássága elismeréseként. Székfoglaló beszédét 1861. április 30-án olvasta fel *A társadalmi regényről, s különösen a magyar társadalmi regény feladatáról* címmel.²³ Napjainkban a 19. századdal foglalkozó

¹⁷ Hazai Vadászatok 1857.

¹⁸ „Az írói talentumnak alig egy-egy szikrácskája villan meg imitt-amott. [...] De azért e regények többé-kevésbé mégis érdekesek, mert kifejezői annak a kornak és hangulatnak, a mikor a magyar a sorok közt kereste az olvasni valót. A legnagyobb elterjedést az «Alföldi vadászok tanyája» érte, melyet olyan elemző és kiegészítő módon olvasott a közönség, mint a Koránt szokták magyarázni a török papok a saját tetszésük szerint.” Mikszáth Kálmán: Báro Podmaniczky Frigyes. 1824–1907. *Vasárnapi Ujság*, 1907. október 27. 853. p.

¹⁹ Balogh 2017.

²⁰ Naplótöredékek I. 298. p.

²¹ Jósika Miklós író, újságíró, a magyar romantikus regény megteremtője. A szabadságharcban betöltött szerepe miatt halálra ítélték. Feleségével, Podmaniczky Júliával előbb Brüsszelbe menekültek, majd Drezdában éltek.

²² Naplótöredékek III. 65–66. p.

²³ *Magyar Akadémiai Értesítő*. A Nyelv- és Széptudományi Osztály Közlönye. 2. kötet. Pest, 1861–1862. 64–86. p.

szakembereknek és a kíváncsi érdeklődőknek egyaránt átütő élménnyel szolgál négy kötetes önéletrajza. Ebben 1824-től 1887-ig tekintette át élete fontosabb állomásait, amit kitűnő kor- és személyiségrajzokkal fűszerezett. Ez a hatvanhárom év a reformkortól a szabadságharcon át, az önkényuralomtól a megbékélésig ível, és megismerhetjük azt is, mit tett a báró Budapest világvárossá fejlesztéséért.

7. kép. Schrecker Ignác (1834 1888): Báró Podmaniczky Frigyes, 1865. Az Akadémia épületének avatására 1865-ben megjelentetett díszalbumokhoz készült felvétel.
(FSZEK Budapest-Képtár képtárképazonosító 040730)

Az 1859. szeptember 16-án megjelent Protestáns pátenst – amelyet az uralkodó kívánt az egyházakra kényszeríteni – elfogadhatatlannak tartotta. November 15-én a Pest megyei esperességi közgyűlésen a báró terjesztette elő a pátenst elutasító indítványt. Egy hónappal később a kerületi közgyűlés kimondta a visszautasítást. Podmaniczky 1860-tól 1867-ig a békési esperesség felügyelőjeként szolgálta egyházát, majd 1867 és 1873 között a Bányai Evangélikus Egyházkerület felügyelője, Székács József (1809–1876) püspök világi elnöktársa.

A pátenst elleni fellépése politikai pályafutását is egyengette. Nagyon hosszú ideig, 1861-től 1906-ig országgyűlési képviselő.²⁴ Az 1846-ban alakult szabadelvű ellenzék egyik motorja. 1861-ben a képviselőház másodalelnöke. Hozzájárult, hogy Deák Ferenc (1803–1876)

²⁴ 1874-ig Szarvas város; 1875 [Csanád vármegye](#) nagylaki kerülete; 1878 Budapest VI. kerület, Terézváros; 1881 [Csanád vármegye](#) nagylaki kerülete, 1884, 1887 Ókanizsa; 1892, 1896, 1901 Budapest IV. kerület, Belváros; 1905 [Szászrégen](#) országgyűlési képviselője.

felirati indítványát fogadja el az országgyűlés. 1866-ban a Balközép Párt tagja, amely 1875. március 1-jén beolvadt a Deák-pártba és ezzel létrejött a Szabadelvű Párt. Podmaniczky nagy szerepet játszott a fúzió előkészítésében. „... csakis a Deák-pártnak a balközéppel való egyesülése segélyével volt összeforrasztható, egy nagy tömör, hason elveken nyugvó párt...”²⁵ Ez a politikai csoport 1905-ig megszakítás nélkül kormányozta az országot. A báró 1889-től 1905-ig pártja alelnöki tisztét töltötte be.

8. kép. Jankó János: A képviselőház ülésterme a Régi Képviselőházban. A szélsőbal padsorai a képviselők portréjával. (Vasárnapi Ujság, 1868. november 29. 577. p.)

Nyomtatott források

Az alföldi vadászok tanyája

Podmaniczky Frigyes: Az alföldi vadászok tanyája. Pest, 1855.

Hazai Vadászatok 1857.

Hazai Vadászatok és Sport Magyarországon. írták Andrassy Manó gróf, Orczy Béla báró, Podmaniczky Frigyes báró, Sándor Mór gróf, Szabecsk György, Wenckheim Béla báró, és Festetics Béla gróf. 13 nagy és 12 kisebb színezett műképpel. Pest, 1857.

Magyar Akadémiai Értesítő (1861–1862)

²⁵ Naplótöredékek IV. 3. p.

Naplótöredékek I.

Podmaniczky Frigyes: Naplótöredékek. 1824–1886. Első kötet. 1824–1844. Budapest, 1887.

Naplótöredékek II.

Podmaniczky Frigyes: Naplótöredékek. 1824–1886. Második kötet. 1844–1850. Budapest, 1887.

Naplótöredékek III.

Podmaniczky Frigyes: Naplótöredékek. 1824–1887. Harmadik kötet. 1850–1875. Budapest, 1888.

Naplótöredékek IV.

Podmaniczky Frigyes: Naplótöredékek. 1824–1887. Negyedik kötet. 1875–1887. Budapest, 1888.

Pesti Hirlap (1842)

Vadász és Versenylap (1857)

Vasárnapi Ujság (1907, 1913)

Felhasznált irodalom

- Balogh 2017. Balogh Piroska: Podmaniczkyak és Hunfalvyak. Egy „regényes” kapcsolat irodalomtörténeti hatásairól. 155–172. p. In: *A báró Podmaniczky család szerepe a 18–19. századi magyar kultúrában*. Szerk.: Gurka Dezső. Budapest, 2017.
- Hidvégi 2014. Hidvégi Violetta: Geist Gáspár bérháza, 1863–1864. In: *Ybl-épületsorsok az Unger-háztól a Kálvin térig*. Szerk.: Hidvégi Violetta, Marótzky Kata. Budapest, 2014. 109–111.
- Papp 2017. Papp Gábor: Podmaniczky Károly báró, a minerofil bányatiszt. 91–108. p. In: *A báró Podmaniczky család szerepe a 18–19. századi magyar kultúrában*. Szerk.: Gurka Dezső. Budapest, 2017.
- Patay 2021. Patay Géza: *Emlékképek a nemzeti agarászat utolsó évszázadából*. Budapest, 2021. 31–43. p.

Impresszum
Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3–5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternovác Bálint, Dr. V.
László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3–5.; 1554 Budapest, Pf. 41.
e-mail: mozaikok@bparchiv.hu